

Васильченко З. М.

д.е.н., профессор, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

Терещенко О. А.

Аспірант кафедри банківської справи Київський національний університет ім. Тараса Шевченка

ФІНАНСОВА НЕСТАБІЛЬНІСТЬ ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ПРОЦЕС УПРАВЛІННЯ КРЕДИТНИМ ПОРТФЕЛЕМ У БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВАХ УКРАЇНИ

Анотація. У статті висвітлено сутність понять фінансова нестабільність і кредитний портфель у їх взаємозв'язку та проаналізовано особливості управління кредитними портфелями банків України в сучасних умовах. Особливу увагу приділено огляду напрацювань вітчизняних і зарубіжних науковців з даної тематики, характеристиці негативного впливу світової фінансової кризи 2008-2009 рр. на банківську систему України, зокрема здійснено комплексний аналіз показника відношення депозитів до кредитів (коефіцієнт покриття), а також сучасного стану кредитних портфелів банків України та управління проблемною заборгованістю клієнтів.

Ключові слова: фінансова нестабільність, банк, банківська система, кредитний портфель, погані кредити.

Vasylchenko Z. M.

Doctor of Economics, Professor, Taras Shevchenko National University of Kyiv

Tereshchenko O. A.

Postgraduate Student, Taras Shevchenko National University of Kyiv

FINANCIAL INSTABILITY AND ITS IMPACT ON THE PROCESS OF CREDIT PORTFOLIO MANAGEMENT IN THE BANKING INSTITUTIONS OF UKRAINE

Abstract. The article highlights the essence of concepts of financial instability and credit portfolio in their relationship and the peculiarities of credit portfolios of banks in Ukraine in modern terms. Particular attention is paid to review developments of domestic and foreign scholars on the subject, the characteristics of the negative impact of the global financial crisis of 2008-2009, the banking system of Ukraine, in particular the complex analysis of the indicator ratio of deposits to loans (coverage ratio) as well as the current state of the credit portfolios of banks Ukraine and management of bad debts clients.

Keywords: financial instability, bank, banking, loan portfolio, bad loans.

JEL Classification: G 21

Васильченко З. Н.

д.э.н., профессор, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко

Терещенко А. А.

Аспирант кафедры банковского дела, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко

ФИНАНСОВАЯ НЕСТАБИЛЬНОСТЬ И ЕЕ ВЛИЯНИЕ НА ПРОЦЕСС УПРАВЛЕНИЯ КРЕДИТНЫМ ПОРТФЕЛЕМ В БАНКОВСКИХ УЧРЕЖДЕНИЯХ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье освещены сущность понятий финансовая нестабильность и кредитный портфель в их взаимосвязи и проанализированы особенности управления кредитными портфелями банков Украины в современных условиях. Особое внимание уделено изучению наработок отечественных и зарубежных ученых по данной тематике, характеристике негативного влияния мирового финансового кризиса 2008-2009 гг на банковскую систему Украины, в частности осуществлен комплексный анализ показателя отношения депозитов к кредитам (коэффициент покрытия), а также современного состояния кредитных портфелей банков Украина и управления проблемной задолженностью клиентов.

Ключевые слова: финансовая нестабильность, банк, банковская система, кредитный портфель, плохие кредиты.

Актуальність дослідження. Новітні глобалізаційні процеси, що спостерігаються у світовому господарстві, особливо виразно знаходять своє відображення у фінансовому секторі економіки. Банки, як ключові учасники грошово-кредитного ринку та головні “продавці” фінансових послуг у суспільстві, відіграють все більшу роль у забезпеченні його економічного розвитку. В цьому контексті раціональне проведення активних операцій банків, левову частку яких визначають саме кредитні, й ефективно управління кредитним портфелем набуває особливої ваги.

Тому в останні роки, особливо в період світової фінансової кризи 2007-2008 років, питання забезпечення стабільності банківської системи стало одним із пріоритетних на рівні як окремих її суб’єктів, так і на державному й наддержавному рівнях. Більше того, добре розуміючи фінансові, економічні і соціальні втрати в умовах тривалої фінансової нестабільності, міжнародні фінансові організації, а також відповідальні за фінансову та економічну політику інституції окремих держав, приділяють багато зусиль розробці різноманітних антикризових міжнародних стандартів та інших нормативних документів, з метою досягнення фінансової стабілізації.

Українські ж банківські установи, в свою чергу, в умовах перманентної фінансової нестабільності останніх років й висококонкурентного ринку змушені вдаватись до не завжди виправданих з позиції ризикованості та ефективності методів як організації комплексної моделі власної діяльності загалом, так і управління кредитним портфелем зокрема, з метою зниження загальних витрат, в тому числі на покриття збитків від неякісних кредитних активів [3].

Дослідженню питань організації кредитної діяльності банків присвячено значну кількість праць вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків, що характеризує важливе місце даної проблеми у числі пріоритетів банківської діяльності та обґрунтуванні шляхів її оптимізації. Значні надбання у вивченні цих питань належать таким провідним вітчизняним вченим як О.В. Дзюблюк, В.І. Міщенко, А.М. Мороз, С.В. Науменкова, Л.О. Примостка, М.І. Савлук та ін. Інтеграційні тенденції, притаманні сучасним економічним відносинам, зумовлюють необхідність врахування закордонного досвіду, зокрема надбань таких зарубіжних економістів як Х. Мінські, Р. Маккесні, Дж. Сінкі та інших.

Метою дослідження є з’ясування сутності понять фінансова нестабільність і кредитний портфель у їх взаємозв’язку та висвітлення особливостей управління кредитними портфелями банків України в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на актуальність та нагальність проблеми подолання негативних наслідків кризових явищ останніх років у фінансовому секторі, слід зазначити, що єдиного підходу до визначення феномену фінансова нестабільність не існує, що викликає чимало суперечок серед науковців та учасників ринку й ускладнює координацію дій щодо подолання такої нестабільності [5, 7].

Цікавими є погляди на дане питання зарубіжних науковців. Так, зокрема, в своїй науковій праці “Гіпотеза фінансової нестабільності” Х. Мінські, вперше обґрунтував теорію яка пояснює природу фінансової нестабільності капіталістичної економіки [1].

На думку вченого, сучасна капіталістична економіка (економіка після Другої Світової війни) ендегенно породжує фінансову структуру, яка, за своєю природою схильна до фінансової нестабільності та фінансових криз. Дана гіпотеза ґрунтується на теорії боргової дефляції І. Фішера, а також на механізмі поведінки інвесторів в умовах

невизначеності Дж. Кейнса. Слід за Фішером, Х. Мінські досліджує процес знецінення боргу, але при цьому зміщує акцент на знецінення боргів, пов'язаних з купівлею спекулятивних фінансових активів. Наукові розробки Дж. Кейнса дозволили Х. Мінські використати теорію ендогенної грошової маси в дослідженні механізмів створення нових фінансових інструментів в процесі інвестиційної активності економічних агентів. На думку Мінські, грошова система є основою механізму виникнення боргу. Банки в кредитно-грошовій системі постійно “зайняті” пошуком прибутку, фінансуючи вигідні проекти підприємців, і, по суті, є “торгівцями боргу”. При цьому, у випадку недостатці ресурсів фінансові установи задовольняють попит фірм на гроші шляхом створення фінансових інновацій, наприклад, таких як:

- угоди про зворотний викуп (операції РЕПО);
- депозитні сертифікати;
- євродоларові позики;
- сек'юритизація (конвертація банківських позик у цінні папери, забезпечених активами, що генерують стабільні грошові потоки) та інші.

Зазначені процеси зменшують ступінь впливу грошової політики Центральних банків на економіку країни і сприяють як процесам формування ендогенної грошової маси, так і формуванню умов, що породжують кризу фінансової системи. Фінансова нестабільність виступає характерною особливістю розвитку капіталістичної економіки.

Гіпотеза фінансової нестабільності є привабливою з точки зору пояснення нестабільної фінансово-економічної ситуації, що мала місце в світовій економіці за останні тридцять років. Протягом зазначеного періоду відбулося три цикли ділової активності (1981-1990, 1991-2001, і 2002-2010), кожен з яких окрім швидкого розвитку фінансових інновацій та фінансової дерегуляції, характеризувався ще й зростаючою схильністю всіх учасників ринку до прийняття фінансових ризиків [7]. Саме такий консолідуєчий ефект, на нашу думку, міг спричинити значні негативні кризові потрясіння глобальної економічної системи у 2007-2008 роках із супутньою затяжною стагнацією багатьох економік світу, що найповніше проявилася саме у фінансовій нестабільності.

Альтернативної позиції дотримуються представники нового марксистського (Дж. Фостер, Р. Маккесні, Д. Котс) і сучасного кейнсіанського (Т. Пеллі) напрямів дослідження, розглядаючи коріння кризи в реальному секторі економіки [2].

Спираючись на фундаментальні напрацювання вітчизняних науковців [4, 5], а також враховуючи відповідний закордонний досвід, **фінансову нестабільність в банківській системі** вважаємо за доцільне визначати як комплексну характеристику стану банківської системи, за якого спотворено, або не в повному обсязі реалізується її сутність і призначення в економічній системі країни, неадекватно або неефективно виконуються її функції, а також проявляється неспроможність підтримувати рівновагу та відновлювати внутрішній стан після зовнішніх потрясінь чи посилення диспропорцій, будь-яких відхилень від безпечних параметрів, спричинених кризовими явищами (спадом економіки, фінансовою кризою, трансформацією економіки тощо).

Оскільки фінансова система сприймається як динамічна система, то її стабільність розглядається, насамперед, з точки зору відповідності конкретному стану, якого вона повинна досягти після певних змін, трансформацій чи потрясінь. Банківську систему вважають стабільною, якщо вона:

- 1) полегшує ефективний розподіл фінансових ресурсів у просторі та часі;
- 2) дозволяє здійснювати оцінку, котирування, розподіл та управління фінансовими ризиками;

3) зберігає здатність виконувати ці найважливіші функції навіть за умов зовнішніх потрясінь або посилення диспропорцій.

При цьому фінансова нестабільність в банківській системі розглядається як ситуація, коли в національній банківській системі відбуваються банкрутства банків; або як ситуація, коли національна банківська система не є стійкою та прибутковою і не відповідає національному законодавству, а також принципам управління ризиками, встановленим Базельським комітетом з питань банківського нагляду.

У вітчизняних умовах фінансова нестабільність є досить поширеним і здебільшого перманентним явищем, крайнім проявом якого став негативний вплив світової фінансової кризи у IV кварталі 2008 року, що супроводжувався затяжною стагнацією економічної системи протягом наступних років. З огляду на стан розвитку економіки та її секторів, найсильнішим проявом світової кризи в Україні стала саме валютна криза. В цьому контексті мусимо констатувати, на жаль, нездатність вітчизняної банківської системи загалом, та Національного банку України зокрема, забезпечити стійкість її функціонування в умовах фінансової нестабільності.

Таблиця 1

Фактори поглиблення фінансової кризи в Україні

Зовнішні фактори	Внутрішні фактори
<ul style="list-style-type: none"> – фактична прив'язка курсу гривні до долара США; – зміни кон'юнктури на міжнародних фінансових ринках; – зосередженість вітчизняних виробників на зовнішніх ринках, застій внутрішніх ринків; – задоволення попиту населення за рахунок імпорту, що підірвало зовнішньоторговельний баланс країни; – значний обсяг корпоративних позик – близько 35 млрд. дол. США, лівова частка яких була спрямована на імпорт споживчих товарів (не маючи можливості рефінансувати ці позики, українська економіка отримала проблеми не лише із зовнішньоторговельним сальдо, а й із сальдо поточного рахунку) 	<ul style="list-style-type: none"> – структурні та політичні фактори; – чинники “стадної поведінки”, психологічного ризику, епідемічного поширення кризових явищ; – зниження кредитних рейтингів більшості українських банків, що стало додатковим поштовхом для паніки серед вкладників банків; – слабка бюджетна політика держави, зростання соціальних видатків; – монетарна політика “дорогих грошей”, котра перекрила підприємствам доступ до кредитів та підірвала економічне зростання; – криза довіри до банківського сектора та нестабільна політична ситуація в країні

Джерело: [6]

Незважаючи на загально визнані макроекономічні фактори поглиблення фінансової кризи в Україні, що подані в табл.1, для подолання негативних наслідків від зазначених процесів, на наш погляд, важливим є детальний аналіз наслідків прояву фінансової нестабільності саме у банківській системі протягом останніх років, що вплинули на ефективність її функціонування, а також визначення найбільш прийнятних методів управління кредитним портфелем банків.

При цьому *кредитний портфель банку* визначаємо як сукупність усіх банківських позик, що структуровані за певними параметрами відповідно до завдань визначеної банком кредитної політики. Його обсяг оцінюється за балансовою вартістю всіх кредитів банку, в т.ч. прострочених, пролонгованих і сумнівних. У структурі балансу банку кредитний портфель розглядається як єдине ціле та складова частина активів банку, яка має свій рівень дохідності та відповідний рівень ризику.

Структура кредитного портфелю банку залежить від суб'єктів кредитування (юридичні та фізичні особи); стану обслуговування боргу (високий, добрий, задовільний, слабкий, незадовільний); класу боржника (клас боржника – юридичної особи (від 1 до 9) визначається в залежності від отриманого значення інтегрального показника фінансового стану боржника з урахуванням величини підприємства); категорії якості кредиту (від I до V, з урахуванням стану обслуговування боргу та класу боржника – юридичної особи); показника ризику кредиту, який залежить від фактичних значень інтегрального показника фінансового стану боржника-юридичної особи, коефіцієнта покриття боргу, якості менеджменту боржника – юридичної особи, ринків збуту продукції, наявності бізнес-планів, рейтингів боржника – юридичної особи та інших подій та обставин, що можуть вплинути на своєчасність та повноту погашення боргу; видів економічної діяльності; валюти кредитування; строків кредитування тощо [13].

На конкурентноспроможність кредитного портфелю банку впливають такі чинники як ризиковість, ліквідність, дохідність, швидкість відновлення та ступінь оновлення. Усі вони значно видозмінюються (як за кількісними, так і за якісними характеристиками) під впливом фінансової нестабільності.

З метою детального дослідження впливу фінансової нестабільності на кредитний портфель банків України було здійснено комплексний ретроспективний аналіз функціонування банківської системи України загалом та управління кредитними портфелями банків зокрема протягом останніх років.

Слід сказати про те, що станом на початок 2013 року акціонерний капітал банківської системи збільшився у 2,5 рази порівняно з вереснем 2008 року (початок кризових явищ у фінансовому секторі України), в основному за рахунок найбільших банків, валютна заборгованість позичальників та зовнішні борги банків значно знизились.

Проте, варто відзначити суттєві проблеми банківської системи України у формуванні ресурсної бази, що, зокрема, виявляється у стабільному зниженні показника відношення депозитів до кредитів (*коефіцієнт покриття*). Чим вищий цей показник, тим більше ресурсів в наявності у депозитних корпораціях для кредитування.

Через те, що у 2004-2009 рр. обсяги виданих кредитів в Україні зростали швидше за обсяги депозитів, відношення депозитів до кредитів зменшилося з 97% до 49%. Таке значення в два рази менше за середнє значення показника по країнах Центральної та Східної Європи, що входять до ЄС. Це здебільшого пояснюється швидкими темпами зростанням кредитування в Україні. При цьому падіння показника у 2008 р. за рахунок девальвації гривні було досить значним через те, що частка депозитів, отриманих в іноземній валюті, була меншою за частку кредитів, виданих в іноземній валюті. Таким чином, за рахунок зміни курсу гривні обсяг кредитів виріс значно більше, ніж обсяг депозитів. В 2010 р. відношення депозитів до кредитів в Україні зросло до 57%, реагуючи на часткове відновлення довіри вкладників до банків (табл. 2.).

Таблиця 2

Динаміка середньорічного значення коефіцієнту покриття в країнах Центральної та Східної Європи та західноєвропейських країнах у 2004-2010 рр.

Країни / Роки	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Україна	97%	97%	79%	69%	53%	49%	57%
Угорщина	90%	86%	83%	77%	72%	75%	73%
Чехія	163%	155%	142%	131%	121%	123%	123%
Польща	132%	131%	121%	106%	92%	93%	99%
Румунія	н.д.	н.д.	н.д.	94%	94%	100%	102%
Словаччина	184%	144%	134%	122%	121%	115%	115%
Болгарія	103%	102%	109%	89%	73%	75%	80%
Середнє значення¹	125%	117%	113%	99%	90%	95%	97%
Великобританія	110%	111%	113%	112%	113%	115%	116%
Німеччина	69%	70%	72%	74%	77%	78%	79%
Австрія	79%	78%	79%	81%	78%	80%	79%
Франція	92%	89%	85%	83%	82%	88%	90%
Італія	98%	99%	99%	109%	109%	113%	123%
Середнє значення²	92%	93%	94%	96%	97%	99%	101%

Джерело: складено авторами за даними [9]

Досвід вітчизняної банківської практики формування кредитного портфеля шляхом надання валютних кредитів свідчить про значне нарощування їх обсягів протягом останніх докризових років, та про спад, що виник в результаті кризових явищ та відповідного законодавчого регулювання даного питання. Обсяги депозитів та кредитів у портфелях банків України протягом останніх років відображено в табл. 3.

Зазначимо, що різка девальвація гривні (близько 76%), що мала місце в IV кварталі 2008 р., а саме зниження курсу гривні відносно долара США (USD) з 470,28 грн. за 100 USD в 3 кварталі 2008 р. до 826,53 грн. за 100 USD в 1 кварталі 2009 р. призвела до стрімкого збільшення розриву між залученими і розміщеними коштами банків, що й спровокувало нестабільність у банківській системі України. Звернімо увагу, що даний розрив на початок 2009 р. склав понад 376 млрд. грн., що більш ніж у 2 рази перевищує аналогічний показник початку 2008 р. Крім того, на 01.01.2009 р. гривневі депозити покривали 2/3 гривневих кредитів банківської системи, а от депозити у іноземних валютах – лише 1/3 «валютних» кредитів, що зумовило кризу ліквідності та критично високий попит на валюту. В подальшому можемо спостерігати погіршення ситуації в банківському секторі в 2009 р., що проявилось у збільшенні розриву між кредитами й депозитами у абсолютному значенні й зниженні коефіцієнту покриття у відносному.

¹ Середнє значення коефіцієнту покриття в країнах Центральної та Східної Європи.

² Середнє значення коефіцієнту покриття в західноєвропейських країнах.

Таблиця 3

Показники депозитного, кредитного портфелів банків України та коефіцієнту покриття у 2008-2012 рр.

Станом на	01.01.2008	01.01.2009	01.01.2010	01.01.2012	01.01.2013
Депозити всього, млрд. грн.	280,154	357,8	327,742	553,000	597,631
- у гривні	190,287	200,256	173,586	305,907	257,585
- у іноземних валютах (гривневий еквівалент)	89,867	157,544	154,156	247,094	340,046
Кредити всього, млрд. грн.	426,863	733,919	717,539	847,075	694,381
- у гривні	213,798	300,132	349,765	496,084	436,377
- у іноземних валютах (гривневий еквівалент)	213,065	433,787	367,774	350,991	258,004
Розрив між кредитами і депозитами, млрд. грн.	146,709	376,119	389,797	294,075	96,750
Коефіцієнт покриття	0,656	0,488	0,457	0,653	0,86

Джерело: розраховано авторами за даними [8].

В 2010-2011 рр. розрив скорочувався здебільшого за рахунок швидшого нарощування депозитної бази, ніж обсягу кредитного портфеля, що й зумовило стабілізацію ситуації з ліквідністю в банківській системі й поверненні коефіцієнту покриття майже на докризовий рівень. Водночас, обсяг кредитів у іноземних валютах поступово знижувався, а «валютних» депозитів – зростав. Це, на нашу думку, окрім іншого, було спричинено законодавчою заборонаю споживчого кредитування у валюті в липні 2011 р. та негативними очікуваннями населення й бізнесу щодо стабільності національної валюти України.

Посилилася ця тенденція й у 2012 році. Так, вперше можемо спостерігати перевищення обсягів депозитів у валюті над гривневими вкладками, й збільшення їх сумарного значення на 8%. Крім того, обмеження валютного кредитування та активна робота банків із проблемною заборгованістю в умовах сповільнених темпів економічного зростання загалом, і кредитування зокрема, дозволило знизити розрив між кредитами і депозитами на 67%, а коефіцієнт покриття підвищити до рівня 86%, що є значно вищим за докризовий.

Відзначимо, що протягом кризових років банки України накопичили значний обсяг проблемних активів, що є наслідком сукупності всіх негативних явищ, зазначених вище. Тому сьогодні першочерговим завданням є саме ефективне *управління проблемною заборгованістю клієнтів*, а також резервами, сформованими на покриття потенційних збитків від неї. В 2012 році фінансові установи активно використовували різні методи (класичні й інноваційні) управління такою заборгованістю. Це дозволило в цілому покращити якість кредитного портфеля банків України (рис. 1).

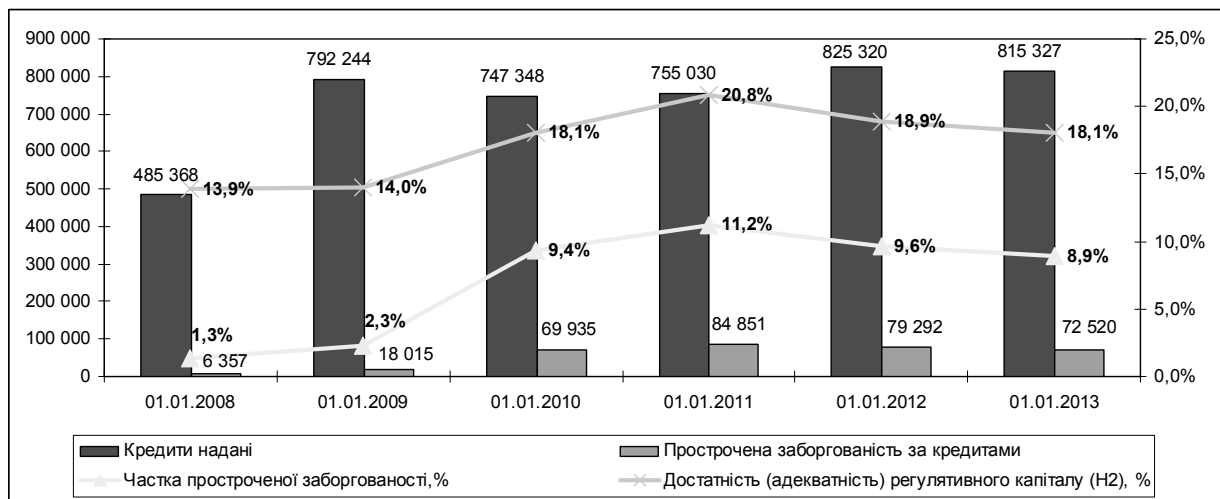

Рис. 1. Динаміка показників кредитного портфеля та нормативу H2 банків України у 2008-2013 рр. (млн. грн. / %)

Джерело: складено авторами за даними [8].

Слід зазначити, що Україна – один із світових лідерів за часткою прострочених кредитів в портфелях банків. Так, восени 2012-го року рейтингове агентство Fitch оцінило рівень проблемної заборгованості (тобто реструктуризованих кредитів та кредитів, що не обслуговуються) на рівні 45-50% від загального портфеля українських банків [10]. При цьому основна її частина деномінована у іноземній валюті, а в цілому частка валютних кредитів в загальному портфелі знизилась з докризових 54% до 38% (див. табл. 3). Для порівняння, в одній із найбільш вразливих до наслідків кризи країні Євросоюзу – Іспанії – рівень проблемної заборгованості клієнтів банків становить менше 11% (близько 185 млрд. євро, у 2006 р. до початку кризи становив лише 0,72%) [11].

Детальніше розглянемо результати роботи з поганими активами в 2012 році окремих банків, що вважаються найбільш ефективними серед банків України [12]. При цьому вважаємо за доцільне розглядати банки в розрізі географічного походження їх капіталу (західні, російські, вітчизняні).

Як це не парадоксально звучить, але 2012 рік справедливо можна вважати найбільш знаковим з позиції відтоку західного капіталу з вітчизняної банківської системи. Проте ті банки, що залишилися в Україні, активно працюють над підвищенням ефективності власної моделі функціонування, зокрема шляхом вдалої роботи з негативно класифікованими кредитними активами.

Так, зокрема *УніКредит Банк* за 2012 рік знизив рівень проблемної заборгованості за роздрібними кредитами на третину, якість корпоративного кредитного портфеля при цьому не змінилась. Загальний рівень проблемних боргів в банку визначається на рівні 33%. Активну комплексну роботу з проблемною заборгованістю проводив й основний український банк італійської групи UniCredit - *Укрсоцбанк*. Так, реструктуризація проблемної заборгованості, взяття на баланс заставного майна, списання й продаж поганих активів дозволило знизити їх частку з 45 до 30% за 2012 рік.

На рівні 26% оцінюється частка поганих активів *Правекс-Банку*, кредитний портфель якого за аналогічний період скоротився на 906 млн. грн., при цьому обсяг резервів зріс на 200 млн. грн. *ОТП Банк* в 2012 році продав або ж списав понад 1 млрд. грн. кредитів. Частина кредитного портфеля банку була переоцінена й перекваліфікована як проблемна, під неї було додатково сформовано резерви на 757

млн. грн. При цьому безнадійна й сумнівна заборгованість не перевищувала 18% активів банку.

Кредитний портфель *Укрсиббанку* за аналогічний період зменшився на третину, при цьому частка негативно класифікованих активів знизилась з 15,5 до 9%. А от частка прострочених кредитів іншого банку з французьким капіталом – *Креді Аґріколь Банку* – взагалі, одна із найнижчих по системі – лише 5%. Це, на наш погляд, насамперед зумовлено спрямованістю банку на кредитування саме невеликих фермерів та фермерських господарств, що проявили себе достатньо дисциплінованими позичальниками, навіть в кризовий період.

Схожу тактику обрав і *Райффайзен Банк Аваль*, проте, враховуючи значно більший обсяг й суттєвішу диверсифікацію кредитного портфеля, частка проблемної заборгованості в ньому складає 37%. Неefективно працював із проблемною заборгованістю австрійський *Ерсте Банк*, що в грудні 2012 року був проданий українським власникам Фідобанку за 83 млн. дол. США. Так, за 2012 рік йому практично не удалось знизити рівень проблемної заборгованості, який складає 41% роздрібною та 15% корпоративного портфелів, не зважаючи на те, що банк продав негативно класифікованих активів на 150 млн. грн., а 716 млн. грн. списав. Ще 220 млн. грн. були спрямовані на резервування під погані кредити.

Розглядаючи банки з російським власним капіталом варто зазначити, що за минулий рік в *Альфа-Банку* значно знизився рівень проблемної заборгованості: з 17 до 7% по корпоративним кредитам та з 32 до 34% по кредитам, наданим фізичним особам. Банк списав або ж продав проблемну заборгованість на 4,77 млрд. грн., а також виступив активним покупцем на даному ринку, скупивши проблемних боргів інших банків на 1,7 млрд. грн. *Сбербанк Росії*, маючи значну підтримку материнського банку та адекватний рівень резервування, в 2012 році активно нарощував кредитний портфель. *ВТБ Банк* навпаки ж за цей час скоротив кредитний портфель на 2,7 млрд. грн. й розформував резерви на суму 788,5 млн. грн.

Найбільший і найefективніший з українських *Приватбанк* за результатами 2012 року збільшив активи на 27 млрд. грн. перш за все за рахунок корпоративних кредитів. При цьому рівень резервів під кредити становить близько 22%. У банку не поспішають продавати або списувати прострочені кредити, а намагаються повертати борги власними силами, що дало змогу в минулому році розформувати понад 1,8 млрд. грн. резервів. Таку тенденцію можемо спостерігати у багатьох вітчизняних фінансових установах – враховуючи значний обсяг проблемної заборгованості вигідніше утримувати власні внутрішні відділи по роботі з нею, аніж залучати до цього зовнішні компанії (аутсорсинг). Націоналізований під час кризи *Укргазбанк* у 2012 році зміг повернути безнадійних кредитів на 700 млн. грн. (і, відповідно, розформував резерви на цю ж суму). В цілому ж банк скоротив свій кредитний портфель більш ніж на 3 млрд. грн., здебільшого за рахунок списання боргів. Частка проблемної заборгованості в портфелі банку на сьогодні в корпоративному сегменті складає 23%, в роздрібному – 42%.

Деякі банки взагалі не стикаються з проблемою повернення непрацюючих позик, наданих фізичним особам. Так, наприклад, 99% кредитного портфеля державного *Укрексімбанку* припадає на корпоративних позичальників. Банк *Хрещатик* має всього 4,7% проблемної заборгованості в корпоративному портфелі, і протягом 2012 року не списував погані кредити з балансу, а лише продавав їх на загальну суму 1,7 млн. грн.

Дуже цікаву стратегію обрав *Дельта Банк*, що, сформувавши останніми роками ефективний механізм роботи з власною проблемною заборгованістю, почав скуповувати погані активи інших фінансових установ (табл. 4). Зважаючи на таку позицію, банк в 2012 році був вимушений доформувати резерви на 1,3 млрд. грн.

Таблиця 4

Основні характеристики окремих угод купівлі активів (в т.ч. кредитних)
Дельта Банком в 2010-2012 рр.

Параметри угоди	Укрпромбанк	Укрсиббанк	Сведбанк	Кредитпромбанк
Актив, що купувався	Кредитний портфель	Портфель іпотечних кредитів	Портфель роздрібних кредитів	Банк в цілому (в т.ч. 171 відділення)
Дата операції	Липень 2010	Грудень 2011	Травень 2012	Грудень 2012
Кількість клієнтів	20 000 фізичних осіб, 1 000 компаній	36 000 фізичних осіб		400 000 фізичних осіб, 19 000 компаній
Обсяг активів, млрд грн	8	6,5	2,5	12,5
Ціна купівлі, млрд грн	3,1	1	1,25	0
Дисконт	61%	85%	50%	100%

Джерело: складено авторами за даними [12].

Загальні висновки, одержані в результаті дослідження, викладено нижче.

Фінансова нестабільність – широке й багатогранне явище, що в Україні в умовах відсутності розвиненого фінансового ринку найповніше проявляється саме в банківському секторі, за якого проявляється його неспроможність підтримувати рівновагу та відновлювати стан після зовнішніх потрясінь чи посилення диспропорцій, будь-яких відхилень від безпечних параметрів, спричинених кризовими явищами (спадом економіки, фінансовою кризою, трансформацією економіки тощо).

На жаль, Україна залишається одним із світових лідерів за часткою прострочених кредитів в портфелях банків. З початку 1990-х років у світі відбулося більше десяти банківських криз, проте якість кредитних портфелів була найгіршою лише у 1996 р. у Болгарії та у 1998 р. знову ж таки в Україні. Серед головних причин такого стану речей слід, передусім, виокремити наступні: надмірна кредитна експансія банків перед кризою та дефекти судової системи, що практично не захищає права кредиторів (банків).

Українські банки, працюючи в умовах постійної фінансової нестабільності вимушені шукати ризиковані шляхи підвищення ефективності власної діяльності, використовувати нестандартні методи управління проблемною заборгованістю, що значно різняться в залежності від географічного походження їх капіталу, обраної стратегії, досвіду функціонування на ринку України, характеру зовнішнього й внутрішнього негативного впливу інших економічних і, навіть, політичних факторів (особливо кризових явищ 2008-2009 рр. й значної девальвації гривні).

Сьогодні можемо прогнозувати й подальші процеси укрупнення й концентрації капіталу у банківській системі України. При цьому відтік іноземного капіталу, скоріш за все, продовжиться. Враховуючи те, що з 2009 року іноземні банки внесли в статутний капітал своїх дочірніх установ в Україні понад 35 млрд. грн., причому в умовах неможливості вирішити питання «поганих» активів, заборони споживчого

кредитування у валюті й штучного дефіциту гривневої ліквідності, що в свою чергу зумовлює значно завищену вартість цього ресурсу, іноземні банки вочевидь втрачають свої позиції у конкурентній боротьбі, що зумовлює недоцільність їх подальшого перебування в Україні.

Варто відзначити, що суттєво знизити частку проблемних кредитів у найближчому майбутньому банківській системі України, скоріш за все, не вдасться, що насамперед зумовлюється саме макроекономічною нестабільністю в економіці країни.

Література

1. Ferri, Piero and Hyman P. Minsky, "Market Processes and Thwarting Systems," *Structural Change and Economic Dynamics* 3 (1992), 79-91; Hyman P. Minsky, "The Financial Instability Hypothesis".
2. John Bellamy Foster and Robert W. McChesney, "Monopoly-Finance Capital and the Paradox of Accumulation," *Monthly Review* 61, no. 5 (October 2009), 1-20; David M. Kotz, "The Financial and Economic Crisis of 2008," *Review of Radical Political Economics* 41, no. 3 (2009), 305-17; Thomas I. Palley, "America's Exhausted Paradigm: Macroeconomic Causes of the Financial Crisis and the Great Recession," *New America Foundation* (July 22, 2009).
3. Васильченко З.М. Деякі аспекти методологічної основи розробки антикризових заходів у банку / З.М. Васильченко // *Банківська справа*. – 2012. – №2. – С. 70 – 80.
4. Васильченко З.М. Структурні диспропорції у розвитку банківської системи України // *Фінанси України*. – 2005. – № 9. – С.140-150.
5. Науменкова С.В. Розвиток фінансового сектору України в умовах формування нової фінансової архітектури: монографія / С.В. Науменкова, С.В. Міщенко. — К. : Ун-т банківської справи : Центр наук, досліджень НБУ, 2009. — 384 с.
6. Сенищ П. Фінансова нестабільність в Україні: причини та шляхи мінімізації – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/1811/1/2009%20-%2034.pdf>
7. Стецький В.О. Фінансова нестабільність як феномен неоліберальної доктрини економічного розвитку – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tmm/2011_36/13.pdf
8. Офіційний сайт Національного банку України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.bank.gov.ua.
9. Офіційний сайт Європейського банку реконструкції та розвитку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ebrd.com.
10. Офіційний сайт міжнародного рейтингового агентства Fitch Ratings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.fitchratings.com.
11. Офіційний сайт інвестиційної компанії Dragon Capital – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.dragon-capital.com.
12. Онлайн-ресурс «Форбс Україна» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.forbes.ua.
13. Положення про порядок формування та використання банками України резервів для відшкодування можливих втрат за активними банківськими операціями / Затверджене Постановою Правління Національного банку України №23 від 25.01.2012 р. із змінами та доповненнями, внесеними постановою Правління Національного банку України №499 від 30.11.2012 року – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.zakon.rada.gov.ua.

Стаття надійшла до редакції 06.09.2013

References

1. Ferri Piero, Hyman P. Minsky, (1992). *Market Processes and Thwarting Systems*. *Structural Change and Economic Dynamics*, 3, 79-91; Hyman P. Minsky, "The Financial Instability Hypothesis".
2. John Bellamy Foster, Robert W. McChesney, "Monopoly-Finance Capital and the Paradox of Accumulation," *Monthly Review* 61, no. 5 (October 2009), 1-20; David M. Kotz, "The Financial and Economic Crisis of 2008," *Review of Radical Political Economics* 41, no. 3 (2009), 305-17; Thomas I. Palley, "America's Exhausted Paradigm: Macroeconomic Causes of the Financial Crisis and the Great Recession," *New America Foundation* (July 22, 2009).
3. Vasylychenko Z. M. (2012). *Deyaki aspekty metodolohichnoi osnovy rozrobky antykrizovykh zakhodiv u banku*. *Bankivska sprava*, 2, 70-80.

4. Vasylchenko Z. M. (2005). Strukturni dysproportsii u rozvytku bankivskoi systemy Ukrainy. *Finansy Ukrainy*, 9, 140-150.
5. Naumenkova S. V., Mishchenko S. V. (2009). *Rozvytok finansovoho sektoru Ukrainy v umovakh formuvannya novoi finansovoi arkhitektury*. Kyiv: Un-t bankivskoi spravy: Tsentri nayk, doslidzhen NBU.
6. Senyshch P. Finansova nestabilnist v Ukraini: prychny ta shlyakhy minimizatsii. Retrieved from <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/1811/1/2009%20-%2034.pdf>.
7. Stetsky V. O. Finansova nestabilnist yak fenomen neoliberalnoi doktryny ekonomichnoho rozvytku. Retrieved from http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Tmm/2011_36/13.pdf.
8. Ofitsiynyi sait Natsionalnoho banku Ukrainy. Retrieved from www.bank.gov.ua.
9. Ofitsiynyi sait Evropeyskoho banku rekonstruktsii ta rozvytku. Retrieved from www.ebrd.com.
10. Ofitsiynyi sait mizhnarodnoho reitynhovoho ahentstva Fitch Ratings. Retrieved from www.fitchratings.com.
11. Ofitsiynyi sait investytsiynoi kompanii Dragon Capital. Retrieved from www.dragon-capital.com.
12. Onlain-resurs «Forbs Ukraina». Retrieved from www.forbes.ua.
13. Polozhennya pro poryadok formuvannya ta vykorystannya bankamy Ukrainy rezerviv dlya vidshkoduvannya mozhlyvykh vtrat za aktyvnymy bankivskymy operatsiyamy. Zatverdzhene Postanovoju Pravlinnya Natsionalnoho banku Ukrainy №23 vid 25.01.2012 r. iz zminamy ta dopovnennyamy, vnesenymy postanovoju Pravlinnya Natsionalnoho banku Ukrainy №499 vid 30.11.2012 roku. Retrieved from www.zakon.rada.gov.ua.

Received 06.09.2013